

Edhem Dilić

Društveni položaj i orijentacija seoske omladine

(Institut za ekonomiku poljoprivrede i sociologiju sela, Zagreb
Institut društvenih nauka, Beograd
Beograd, 1971.)

Često čujemo izreku da »svijet ostaje na mladima«. Zaista se možemo u to i uvjeriti, ako uzmemo u obzir da se to odnosi ne samo na biološki nego i na društveno-politički život i položaj omladine i mladih uopće. Međutim, »njihov« svijet nije samo njihov u doslovnom smislu, kako ga praksa vrlo često verificira, dok javni i kulturni radnici upozoravaju na tu »zabludu« naše kulturne i uopće socijalne politike. Društvo ima ipak obaveze da »svijet mladih« ne ostane samo briga mladih o svojem životu i perspektivama, već zadužbina cjelokupnog sistema društvenih i kulturnih institucija. Bez obzira na to što se dosta piše i govori o mladima i njihovoj ulozi u daljnjoj izgradnji našega društva i društvenih odnosa, njihovoj problematici se ipak dosta rijetko sustavno i ozbiljnije stručno i naučno prilazi. Do sada je broj naučnih istraživanja o omladini moguće »na prste« izbrojiti, a još manje je temeljitijih društvenih i političkih zahvata u rješavanju problema omladine na osnovu takvih rezultata. U tom pogledu je seoska omladina najviše diskriminirana, pa se nije niti čuditi kada se čine napori mladih naučnika da se položaj seoske omladine temeljitije izuči i postave otvoreno i stručno problemi pred kulturnu i društvenu javnost uopće. Prepreke takvim pokušajima su mnogobrojne. Spomenut ćemo samo dvije. Postojeći interesi za naučnim radom prilično su determinirani općom orijentacijom naše politike na vitalna pitanja društva, i to uglavnom na globalnoj društvenoj razini. Osim toga, bolna tačka naučnoistraživačkog rada jeste njegovo prosjačenje sredstava za provođenje istraživanja. Istraživanje, o kojem je ovdje riječ, moglo je vjerojatno dati još niz značajnih i interesantnih zapažanja da nije bilo limitiranja upravo takve vrste. Zato autor kaže: »Raspoloživo vrijeme i sredstva, dobivena za istraživanje, dozvolila su nam da obradimo samo neke od bitnih aspekata društvene situacije i reagiranja seoske omladine, u prvom redu one koji rezultiraju iz distinktivnih karakteristika

vrste lokalne zajednice u kojoj živi ovaj najbrojniji sloj naše omladine, tipa porodice kojoj pripada i zanimanja kojim se bavi».

Knjiga »Društveni položaj i orijentacija seoske omladine« je studija rađena na osnovi provedenih istraživanja 1967. i 1968. godine u okviru projekta »Omladina i društvo«. Zajedno sa metodološkim materijalima čini preko tristo stranica. Knjiga pored »Uvoda« sadrži još tri dijela: »Program istraživanja i njegova realizacija«, »Pregled rezultata istraživanja« i »Zaključna razmatranja«, a kao dodatak knjizi, iako ne u klasičnom smislu »Dodatak«, priloženi su korišteni upitnici.

Budući da ne postoji razrađen, teorijski i konceptualno, »fenomen omladine«, to autor u »Uvodnoj napomeni« ističe problem definiranja omladine. On navodi primjere definiranja s aspekta pripadnosti određenoj dobnoj skupini a također i pokušaje definiranja u odnosu na »obrazovni, socijalni i porodični položaj« ili, drugim riječima, definiranje omladine s aspekta »stanja raspoloženja« — drugačijeg od ostalih društvenih skupina. Na kraju, autor prihvaća kao elemente koji mogu ući u definiciju omladine, a s kojima se jedan dio autora slaže kao elementima koji obilježavaju omladinu kao »poseban socijalni entitet«, »statusnu inferiornost«, »ulogu novicijata« i »ambivalentnost položaja«. Poteškoće definiranja omladine ne proizlaze samo iz nedostataka radova o problemima omladine kod nas nego i iz nedovoljne i samo parcijalne analize omladinske problematike u svijetu uopće. Dilić tako navodi mišljenja eksperata UNESCO-a za probleme omladine, koji kažu: »Socijalni, ekonomski i psihološki položaj mladih se u praksi toliko razlikuje, da je krajnje teško formulirati bilo kakvu uopćenu i sadržajnu definiciju pojma omladine«, i njihovu preporuku da se »kao kompromis može prihvatiti pragmatična definicija 'mladi' za sve one kojima je društvo dalo takav status«.

Drugi dio knjige, » Program istraživanja i njegova realizacija«, predstavlja metodologiju istraživanja. U tom djelu, autor navodi osnovni problematski okvir istraživanja. Budući da je istraživanje bilo eksploratornog i deskriptivnog karaktera, osnovna mu je namjera bila prikupljanje što većeg broja podataka koji bi pomogli istraživačima, kao i svim korisnicima rezultata istraživanja, za bolji »opći uvid u 'problemsku situaciju', društveni položaj i orijentaciju seoske omladine, njihova strukturalna obilježja i uzajamni odnos«. U skladu s tim, autor se rukovodi dvjema problemskim situacijama. Jedno je »položaj«, a drugo »orijentacija« seoske omladine. Prva omogućava promatranje fenomena seoske omladine i njegovog ponašanja s aspekta društvene stratifikacije i sistema, iako autor svojim analizama ne ulazi duboko u njega. On se naime, ograđuje od donošenja općih sudova na temelju zaključaka izvedenih iz dobivenih rezultata. Naučno je poštenje autoru mnogo važnije od samih rezultata, koji u suprotnom slučaju ponekad mogu biti veoma ambiciozni. Druga »problemska situacija« dozvoljava autoru kvantitativnu analizu podataka i horizontalnu analizu postavljenih problema. Za kasniju analizu podataka, a neophodnu za izvođenje istraživanja, autor postavlja radne definicije osnovnih pojmova. Tako »pod prilagođenošću podrazumijevamo«, piše autor, »takav odnos između pojedinaca i sredine (fizičke, socijalne, porodične) kada su potrebe pojedinaca najvećim dijelom zadovoljene, a psihološke napetosti smanjene. Pojam temeljna životna orijentacija predstavlja, zapravo, empirijski konstrukt koji se definira s obzirom na profesiju i radni milje prema kojima je omladina usmjerena (ostajanje u poljoprivredi i u selu; napuštanje poljoprivrede uz ostajanje u selu; istovremeno napuštanje

poljoprivrede i sela.) Pojmom se osk o m l a d i n a obuhvaćamo osobe u dobi od 14 — 25 godina koje žive i rade na individualnim poljoprivrednim gospodarstvima i učenike osmih razreda osnovne škole u seoskim naseljima, nezavisno od njihova socijalnog porijekla».

Osnovni ciljevi istraživanja bili su »utvrditi i opisati« slijedeće:

»1. osnovne elemente položaja omladine u seoskoj porodici i prilagođenosti tome položaju;

2. osnovne elemente položaja omladine u situaciji slobodnog vremena i prilagođenosti tome položaju;

3. opće stavove i mišljenja seoske omladine prema životu i selu i potrebi mijenjanja sela, te percepciju osnovnih teškoća i utjecaja mladih u lokalnoj zajednici;

4. odnos seoske omladine prema poljoprivrednom zanimanju s obzirom na percepciju socio-profesionalnog statusa poljoprivrednika i profesionalne aspiracije i očekivanja ispitnika;

5. opće stavove ispitanika prema tradicionalnim obrascima mišljenja i ponašanja u odnosu na broj potomaka, agro-tehničke inovacije, ravnopravnost spolova i potrebu religije.«

U skladu sa postavljenim ciljevima, autor u ovom dijelu knjige navodi nacrt sadržaja istraživanja i određuje uzorak kao i postupke prikupljanja podataka.

U istraživanju je korišten višestepeni stratificirani uzorak u kojemu su jedinice uzorkovanja (općina i selo) namjerno, po određenim karakteristikama izabrane, a (pojedinici) na osnovi obilježja spola, dobi i tipa domaćinstva određene sistemom kvota ili su pak potpuno obuhvaćene. Istraživanje je provedeno u ukupno 72 naselja. Od postupaka su upotrebljeni: dva intervjua (intervju s omladinom, koju proučava i intervju s poznavacima seoskih prilika), anketa učenika osmih razreda u seoskim školama i upitnik o društveno-ekonomskim karakteristikama seoskih naselja.

Terensko je istraživanje imalo tri faze: (1) prikupljanje što većeg broja informacija o naseljima gdje se provodilo istraživanje, (2) intervju seljačke omladine i (3) anketa učenika osnovnih razreda.

Treći dio knjige je pregled rezultata istraživanja. Na preko stotinu pedest stranica vrši autor analize dobivenih rezultata. Analiza je vrlo iscrpna i obimna pa se ne možemo ovdje zaustavljati na mnogima elementima, vrlo interesantnim za fenomen omladine, a koji zaslužuju pažnju da se o njima piše i raspravlja. Osvrnut ćemo se zato na neke od problema koje je autor obradio u svojoj knjizi.

Kod nas u selima, još uvijek, postoje ostaci patrijarhalnog sistema, koji se mogu pratiti preko odnosa roditelja i djece. Vidljiv sukob generacija više se ne odvija u klasičnom smislu, u okvirima i na nivou tradicionalne porodice, nego se prenosi na cjelokupno društvo, kao problem modernizacije i tehnoloških inovacija. Patrijarhalni poredak još uvijek, međutim, postoji, što se vidi iz naglašene uloge muškarca u donošenju važnijih odluka. Istupanje iz okvira tradicionalne porodice i prihvaćanje općedruštvenih načela i obrazaca ponašanja svjedoči o »dobrom« zahvatu razgradnje patrijarhalnoga sistema. Jedna od okolnosti koja omogućuje zadržavanje toga sistema jest agrarna sredina, koja favorizira muškarca i njegovu ulogu u porodici. U

agrarnim sredinama omladina ranije prihvaća ulogu odraslih od omladine urbaniziranih sredina. Od rane se mladosti proces socijalizacije vrši zapravo kao proces »profesionalne socijalizacije«. U tom smislu i seoska porodica zbog specifičnih obilježja poljoprivrednog gospodarstva« zaostaje u pogledu svoje patrijarhalne razgradnje i formiranja suvremene porodice. Time se zadržavaju neki elementi porodice autoriteta. Interesantno je, smatra autor, da mladi u tome svoju subordiniranu ulogu ne doživljavaju kao »vid deprivacije«. Nesporazumi s roditeljima, kao izraz sukoba generacija, odražavaju se najviše u tri momenta: u načinu i oblicima provođenja slobodnog vremena (58,6%), u pogledu »otežavanja osamostaljivanja mladih« (11,5%) i »materijalnih potreba« (10,5%). To je i razumljivo, jer je teško povući granicu između slobodnog vremena i radnog vremena u selu. Korištenje slobodnog vremena svodi se najviše na čitanje novina i časopisa (23,3%), kućnu radnost (19,3%), bavljenje nekim sportom (18,2%) i slično. Budući da položaj poljoprivrede i seljaka danas nije u Jugoslaviji principijelno riješen i jasan i da je još uvijek vrlo težak, to je naravno i problem osamostaljivanja mladih vezan uz to. Materijalna samostalnost je tu osnova, a kako je do nje vrlo teško doći (jer to znači stvoriti samostalno domaćinstvo), mladi ostaju najčešće u zavisnosti od cjelokupne porodice.

U pogledu percepcije položaja poljoprivrednika, mladi smatraju da je od »srednji« (40,5%) i »loš« i »težak« (40,9%). Najviše se žale na »male zarade«, »velike poreze« i »puno rada«. S tim je u vezi i njihova želja za određenim zanimanjima. Od 10 navedenih u knjizi zanimanja, »poljoprivrednik« je kod omladinki na posljednjem mjestu, a kod omladinaca na pretposljednem (zajedno s mehaničarom). Najviše aspiracije su usmjerene na završavanje srednje škole (45,4%), a najmanje (osim kategorije »bez preciziranja« i »ostalo«) poljoprivredno zanimanje (4,5%). Mnogi bi mladi na selu promijenili zanimanje, ali sa željom da i dalje ostanu stanovati na selu. To je veoma velik utjecaj seoske sredine na formiranje obrasca ponašanja. Oni su psihološki veoma vezani za lokalnu seosku zajednicu, koja determinira i nivo njihovih profesionalnih aspiracija, koje su u tim sredinama niže nego u urbaniziranim zonama. To znači, da ako se jednom vežu za poljoprivredu i seosku sredinu, nerado je mijenjaju, ostaju trajno vezani za nju. Usprkos toj psihološkoj vezi, postoji dosta jak utjecaj sredstava masovnih komunikacija na način života i ponašanje omladine na selu. Stari kulturni obrasci i institucije zabavnog i javnog života su na selu uglavnom razoreni, tako da se osjeća nedostatak institucionalnih formi kroz koje bi mladi mogli i sami učestvovati i organizirati kulturno-zabavni život. Mladi na selu su hendikepirani i na taj način što imaju vrlo malo političkog utjecaja u lokalnoj sredini, a patrijarhalne institucije su nestale ili su neatraktivne.

Četvrti dio predstavlja autorove zaključne napomene. Da bi olakšao čitaocu jedan sintetički pregled svojih konstatacija, autor ih, na kraju svoje analize na dvadesetak stranica eksplicira. Njegov osnovni zaključak jest konstatacija »da se seoska omladina nalazi u vrlo složenom položaju s obzirom na profesionalne i socijalne perspektive, te ekonomske i obrazovne probleme«. On otuda smatra, da je »iluzorno očekivati od te generacije da bude nosilac organizirane društvene akcije...«, jer je »za većinu mladih seljaka u doba kada steknu šire mogućnosti utjecaja, kako na porodičnom tako i lokalnom planu, zapravo, njihovo vrijeme već prošlo«.

Knjiga na koju smo se ukratko osvrnuli, za čitaoca, a posebno mladog sociologa koji se bavi problemima omladine ili sličnom problematikom, dvostruko je interesantna. S jedne strane, to su dobiveni rezultati i njihova analiza, a s druge, to je metodologijski pristup. Možemo reći da je autor, u granicama dometa postavljenog istraživanja i postupaka kojima je ono izvedeno, dobio vrijedne i korisne rezultate. To i sam uočava kada kaže, da »dobiveni rezultati (spoznaja) imaju prije svega karakter **'podloge' za tačnije definiranje pojmova i hipoteza** za preciznija istraživanja eksperimentalnog tipa, te **kvantitativne i kvalitativne raspodjele pojedinih obilježja pojava** koje smo proučavali, a ne i karakter generalizacije...« U tome se možemo potpuno složiti sa autorom. Ograničenje dometa njegovog istraživanja proističe, kako i sam navodi, iz tri momenta. Prvo, koje smo spomenuli, jest karakter istraživanja (deskriptivni i eksploratorni), drugo je sam uzorak u kojemu nisu sve varijable kontrolirane, i konačno nije provedena preciznija analiza svih rezultata, što nije bilo niti neophodno kod takvih istraživanja.

Knjiga Edhema Dilića »Društveni položaj i orijentacija seoske omladine«, kao i knjiga Esada Ćimića »Socijalističko društvo i religija« dva su primjera mladim istraživačima kako se provodi jedno istraživanje i analiziraju njegovi rezultati. Postojeći nedostaci nastave metodologije mogu se prilično smanjiti ovakvim knjigama. Autor je savjesno izvršio interpretaciju dobivenih rezultata i korektno, držeći se principa »naučnog poštenja«, izveo zaključke koji slijede. Knjigu preporučamo svim mladim sociolozima kao i studentima čiji će budući poziv biti istraživačkog karaktera.

I. Cifrić